

Fattiga barn finns

F
a
t
t
i
g
a
b
a
r
n
f
i
n
n
s

. Foto: Bibbie Friman

[Inggallery id=23]

Men bilden av barn i trasiga skor skymmer sikten

Grupper av barn i Sverige har en oacceptabelt låg levnadsnivå. Det råder vi inte bot på genom kortsiktiga filantropiska insatser, utan genom generella socialpolitiska lösningar.

Text: Torbjörn Hjort & Hans Swärd | Bild: Bibbie Friman | Från [SocialPolitik nr 1/2013](#) | [Prenumerera](#)

De senaste sex-sju åren har vi av och till haft en diskussion om den så kallade *barnfattigdomen* i Sverige. Frågan har fått förnyad aktualitet genom Uppdrag Granskningens program i mitten av januari och den efterföljande debatten.

Vi har nyligen medverkat i antologin *Fattigdom utan gränser* där bland andra 15 forskare beskriver fattigdomsfrågan, både historiskt och i nutid. Enligt vår mening råder det knappast någon tvekan om att fattigdom av olika djup och karaktär under barndomen är ett allvarligt problem som behöver synliggöras och diskuteras. Men de här ambitionerna lyckats man sällan uppfylla i de återkommande fattigdomsdebatterna.

Det finns få andra samhällsproblem där diskussionen genomsyras av så många förenklingar, så mycket moraliska och ideologiska bedömningar och så lite handlat om de fattigas problem.

Den nederländske sociologen **Abram de Swaan** (1988) har så träffande konstaterat

"De fattigas problem är att hålla sig vid liv, men fattigdomsproblemet är de rikas problem".

Som alltid är det journalister, företrädare för välgörenhetsorganisationerna, välfärdsbyråkrater, politiska ideologer, välfärdsforskare och så vidare som utifrån sina intressen och premisser diskuterar de fattiga. Om de fattiga får komma till tals är det på de icke fattigas premisser.

Den polske historikern **Bronislaw Geremek** skriver i sin bok *Den europeiska fattigdomens betydelse* (1991) att de ständiga ideologiska striderna och de stora kontroverserna om fattigdomen sällan handlat om de fattigas liv utan om andra frågekomplex, nämligen:

- Vilket är det bästa sättet att benämna och kategorisera de fattiga?
- Vilken är den rätta definitionen av fattigdom och de bästa mätmetoderna?
- Är det individens misskötsamhet eller brister i samhället som bäst förklarar fattigdom?

Vi menar att viktiga element i Geremecks observationer går igen i den nu aktuella diskussionen om barnfattigdomen i

Sverige. Sedan tidigare har fattigdomsbegreppet varit omdiskuterat och det har förekommit många alternativa begrepp som låginkomsttagare, underprivilegierad, marginaliserad, utsatt, i utanförskap, socialt exkluderad, låg inkomststandard och så vidare. Eftersom det inte finns någon vedertagen definition av fattigdom kan var och en lägga sin egen innebörd i begreppet.

Internationellt är begreppet *Child Poverty* etablerat och det finns metoder för att göra mätningar. Men de här måtten är knappast relevanta för rika välfärdsdemokratier där barn inte behöver dö av hunger eller behandlingsbara sjukdomar. Efter välfärdsstatens tillkomst har inte begreppet barnfattigdom varit så vanligt i Norden. Det är främst efter 2006 begreppet kommit till ökad användning på förhållanden i Sverige.

"Tidigare fanns inte begreppet barnfattigdom. Nu har Rädda Barnen satt frågan på dagordningen"

heter det i Rädda Barnens tidning Barn nr 1 2006.

Många andra har sedan okritiskt hakat på begreppet till exempel Majblomman och BRIS samt en del andra frivilligorganisationer. Någon organisation har senare slutat att använda det. Begreppet har också förekommit flitigt i den politiska diskussionen. I valkampanjen 2010 förekom det i pressen en upprörd diskussion om huruvida barnfattigdomen hade ökat eller minskat. Söker man på begreppet i tidningsdatabaser i dag får man många träffar och det har blivit vanligt förekommande.

Språkanvändningen spelar en central roll när man talar om olika sociala problem. De begrepp man använder ger problemet sitt utseende och påverkar vårt sätt att tänka om det. Att man sammanfogat två laddade begrepp som "barn" och "fattigdom" har säkert gjort att begreppet blivit så populärt.

Det finns något sympatiskt i att barnen synliggörs. I dag är allt fler överens om att vi i större utsträckning bör bry oss

om barnen, se dem som egna subjekt och anlägga ett barnperspektiv. Att begreppet fokuserar på barnen och inte föräldrarna skulle teoretiskt sett också kunna innebära att man kommer ifrån en gammal tankefigur om värdiga och ovärdiga fattiga som ständigt genomsyrat fattigdomsdebatterna. Det är lätt att hävda att det är familjernas misskötsamhet, snarare än strukturella förhållanden, som orsakat de fattiga familjernas problem. Barn är lättare att se som oförskyllt fattiga än vuxna, eftersom de inte har samma förmåga att orsaka ekonomiska problem själva eller gör felprioriteringar i ekonomiskt avseende.

Men som flera forskare har visat är det, trots det tilltalande i att tala om barnfattigdom, ett i grunden problematiskt begrepp av flera skäl.

Det är inte helt enkelt att överföra ett begrepp från en kontext till en annan, särskilt om man inte tillräckligt förklarar begreppets innebörd. Människor som har förknippat begreppet med situationen i världens fattigaste länder har kanske svårt att koppla begreppet till förhållanden i de länder som har utvecklat en omfattande familjepolitik som kompenserar större kostnader för barnfamiljerna med barnbidrag, fria skolmåltider, förskola och skola.

Begreppet barnfattigdom används dessutom inte i den statistik som många uttalanden om barnfattigdom grundar sig i, till exempel Statistiska centralbyråns (SCB) analyser av hushållens inkomster (låg inkomstnivå) eller när man använder riksnormen för försörjningsstöd som fattigdomsstreck. Inom EU tillämpas begreppet i "risk för fattigdom". Denna risk inträder för de hushåll som har en inkomst som understiger 60 procent av den ekvivalerade medianinkomsten i respektive medlemsland. Inte heller Socialstyrelsens *Sociala Rapporter* använder begreppet när man gör analyser av olika fattigdomsmått. Man har inte heller inhämtat uppgifter om dem som är yngre än 16 år i SCB:s undersökningar om levnadsförhållanden (ULF) där man samlar in uppgifter om befolkningens boende, hälsa, fritid, materiella

tillgångar, sociala relationer och så vidare. Visserligen har man på senare tid börjat göra särskilda BARN-ULF, men uppgifterna därifrån är än så länge mycket osäkra och kan inte ge någon sammanhängande bild av levnadsförhållandena för åldersgruppen 0-17 år.

Vi vet således inte av det statistiska underlaget hur familjers inkomster fördelas inom familjen. Flera studier visar att fattiga familjer kompenserar barnen genom att själva avstå från konsumtion. I diskussionen om barnfattigdomen har man ofta inte tagit hänsyn till fattigdomens längd eller gjort en åtskillnad mellan "income poverty" och "deprivation poverty" (materiell fattigdom) där man även beaktat andra välfärdsindikatorer än inkomst. Denna åtskillnad är vanligt att man gör i annan fattigdomsforskning.

Begreppet barnfattigdom ger en antydning om att begreppet bygger på ett barnperspektiv, något barnorganisationerna ibland ger ett sken av. Men det är i regel ett ovanifrån och ett vuxenperspektiv som ligger bakom kategoriseringarna och sättet att samla in uppgifter om människor med låg inkomststandard eller begränsad ekonomi. Det är ett känt faktum att fattiga ofta inte själva identifierar sig med de problembeteckningar som andra tillskriver dem.

Risken är att debatten om barnfattigdom i hög grad fokuserar på enskilda barn som går med trasiga skor, inte kan äta sig mätta eller hämta ut sin medicin och på så sätt skymmer strukturella förhållanden som orsakar mycket ojämlika levnadsförhållanden. Vi vet till exempel att förutsättningarna är mycket olika för barn som växer upp i stadsdelar med fattig respektive välbärgad befolkning. Det gäller inte bara pengar utan också hälsa, arbete, sysselsättning och risk att dö i förtid.

Många familjer i fattiga stadsdelar saknar resurser för att kunna förändra sin situation, till exempel att välja var de vill bo. Ett annat problem för invånarna i de fattiga

stadsdelarna kan vara föraktet och missaktningen mot dem. Barn som bor i dessa områden har kanske inte tidigare sett på sig själva som fattiga, men genom att områdena ständigt omnämns som fattiga problemområden av forskare och journalister, kan barnen komma att förändra sin syn på sig själva och sitt bostadsområde.

Det finns alltid risker med att peka ut särskilda grupper som till exempel fattiga barn. Det kan leda till att olika gruppers behov ställs mot varandra. Det kan leda till selektivt riktade insatser och särbehandling av dessa grupper. Den nordiska välfärdsmodellen har varit framgångsrik i att tillämpa ett rättighetsbaserat synsätt som bygger på att alla ska ha rätt till en rimlig

levnadsstandard, goda framtidsutsikter, bra hälsovård, god skolundervisning, tillgång till god fritid och delaktighet i samhället och inte utsätts för diskriminering eller exkludering. Om det långsiktigt ska göra skillnad för de fattiga barnen krävs generella socialpolitiska insatser.

En annan risk med begreppet är att det döljer det faktum att barnfattigdom inte är något annorlunda eller något nytt utan berör samma typ av problematik som välfärdsstaten brottats med under flera decennier. Fattigdomen tar sig sannolikt olika uttrycksformer men orsakerna känner vi igen. Det är naturligtvis beklämmande att fattigdom också drabbar barn men vi ska samtidigt ha i åtanke att det finns flera andra grupper till exempel ungdomar, som också befinner sig inom ramen för olika fattigdomsdefinitioner.

Narrativa berättelser om enskilda individer är dåliga på att förklara orsakerna till sociala problem eftersom de innehåller moraliska värderingar och tillskriver individen motiv, intentioner och handlingar enligt de värdesystem som majoriteten tycker är överlägsna. Dessa beskrivningar ger en snedvriden eller ofullständig bild av ett socialt fenomen. Om ojämlikheten mellan fattiga och icke fattiga finns kvar kommer också myterna som slår vakt om dessa olikheter att finnas

kvar.

Vi vet i dag att många barn har en besvärlig situation i dag och utsätts för traumatiska händelser. För att endast ta ett exempel har bara under de tre sista åren 1 186 barn berörts av en vräkning och 7 561 barn har bott i familjer där en ansökan till kronofogden har gjorts om vräkning. Detta till trots att regeringen har en nollvision mot vräkningar och att det strider mot Socialtjänstlagens stadgande om skälig levnadsnivå.

Vi vet av flera kvalitativa studier att fattigdom i familjen kan drabba barn på många olika sätt. De kan ha svårare än jämnåriga att delta i fritids- och sociala aktiviteter. De kanske inte kan ha samma klädstandard som andra jämnåriga, inte lika stor veckopeng. Det kan vara svårt att upprätta sociala kontakter med kompisar inför risken att uppfattas som annorlunda. Det finns exempel på att barn känt sig exkluderade och utanför under delar av sin uppväxt. De kan också känna olust och skam över sin situation eller bristande självrespekt.

Sådana saker som gemenskap, utbildning, god miljö och möjligheter att påverka sin situation har kommit att få en allt större betydelse, när man diskuterar fattigdom. Enligt detta synsätt bör fattigdom inte bara studeras som ett ekonomiskt tillstånd utan bör också inkludera studier av möjligheter och förmåga att förändra eller påverka sin livssituation att kunna leva ett långt liv, ingå ekonomiska transaktioner eller delta i politiska aktiviteter.

Vem ska vi då lita på i diskussionen om barnfattigdom? Vi tycker man ska lita på dem som kan hålla isär absoluta och relativa definitioner av fattigdom. Dem som använder sig av etablerade begrepp och kategorier. Dem som inte förnekar att det finns barn som jämförelsevis har en oacceptabel låg levnadsnivå. Dem som förespråkar breda socialpolitiska lösningar framför kortsiktiga filantropiska insatser. Dessutom

kan det finnas starka skäl att ta reda på hur barn själva, på sina egna premisser, upplever sin situation.

torbjorn.hjort at soch.lu.se

hans.sward at soch.lu.se

—

Torbjörn Hjort, docent och universitetslektor i socialt arbete, **Hans Swärd**, professor i socialt arbete, båda vid Lunds universitet

Läs mera

De Swaan, Abram (1988) *In Care of the State*. Cambridge: Polity Press.

Geremek, Bronislaw (1991) *Den europeiska fattigdomens betydelse*. Stockholm: Ordfront.

Swärd, Hans & Engelmark, Lena (2012) [Fattigdom utan gränser](#). Stockholm: Carlssons

Denna artikel finner du i [Socialpolitik 1-2013](#)

– *Andra artiklar ur samma nummer:*

» Kvinnofrid för kvinnor med funktionsnedsättning? Projektet Dubbelt utsatt får ingen fortsättning. Vem ska lyssna nu? Vem tar ansvar?

» Qjouren för kvinnor i missbruk som utsatts för våld kan drivas vidare – ännu ett år.

» Hästar ger hopp [Beställ en prenumeration](#) »